

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שניאורסאהן

מליובאוויטש

בהו"ב

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כז

(תרגום הפשוט)

יוצא לאור על ידי

„מכון לוי יצחק“

כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושבע לבריאה

לזכות

הרה"ת ר' משה חיים בן מרת פיגה שיחי' קארענבליט
ליום הולדתו, ש"ק פ' בה"ב, כ"ד אייר
הרה"ת ר' זאב מאיר בן מרת צפורה פריידא שיחי' קדנר
ליום הולדתו, ש"ק פ' בה"ב, כ"ד אייר
הרה"ת ר' לוי הלוי שיחי' בן הרבנית מרת לאה ע"ה רייטשיק
ליום הולדתו, כ"ה אייר
הרה"ת ר' יעקב מיכאל הלוי בן מרת עלקא שיחי' גינזבורג
ליום הולדתו, ר"ח סיון
הרה"ת ר' ישראל זאב בן מרת יענטא פערל שיחי' פיינער
ליום הולדתו, ר"ח סיון
לאריכות ימים ושנים טובות עד ביאת גואל צדק
ומתוך בריאות הנכונה ולשנת ברכה והצלחה בגו"ר

נדפס ע"י ידיהם

הרה"ת ר' יוסף יצחק הלוי וזוגתו מרת גיטל רחל שיחיו שגלוב

הי' שותף בהפצת עניני "משיח וגאולה"!!!
להקדשות ולפרטים נוספים:
טל.: 753-6844 (718) או 934-7095 (323)
אימייל: info@torah4blind.org

Be A Partner
In Spreading *Inyonei Moshiach U'geulah!!!*
To Dedicate This Publication
In Honor Of Your Family Or A Loved Ones
For More Info. Call:
(718) 753-6844 or (323) 934-7095
or email: info@torah4blind.org

For this and other books on Moshiach & Geulah, go to:
<http://www.torah4blind.org>
TO DEDICATE AN ISSUE IN HONOR OF A LOVED ONE, CALL (323) 934-7095

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:
<http://www.torah4blind.org>

נז.

דורנו זה הוא דור האחרון של הגלות והוא הוא דור הראשון של הגאולה – כהודעת והכרזת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, יוסף שבדורנו (ע"ש יוסף הראשון שהודיע והכריז ש"אלקים פקד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב"1), שכבר נשלמו כל מעשינו ועבודתינו, וכבר כלו כל הקיצין וכבר עשו תשובה, וכבר נסתיימו כל ההכנות ובאופן ד"הכנה רבתי", והכל מוכן לסעודה² דלעתיד לבוא, לזיתן ושור הבר³ ויין המשומר⁴.

(משיחות עשרה בטבת (יהפך לשמחה), וש"פ ויחי, י"ד טבת תשנ"ב)

- 1) פרשתנו נ, כד.
- 2) ע"פ ל' חז"ל – אבות פ"ג מט"ז. סנהדרין לה, א ובפרש"י.
- 3) ראה ב"ב עה, א. ויק"ר פ"ג, ג.
- 4) ברכות לד, ב. וש"נ.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית! האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind> יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

א. **„וכי תאמרו מה נאכל“** התבואה לשלש השנים.

אך כיון שהתורה מתכוונת לשלול את השאלה „וכי תאמרו מה נאכל“, צריך היה לכתוב זאת מיד כשהשאלה מתעוררת, מיד בציווי על השמיטה⁸.

יש המפרשים⁹, שהפסוקים „וכי תאמרו... וצויתי את ברכתי... לשלש השנים“. אמורים לגבי היובל שלאחר השמיטה, שאז אסור לעבוד את האדמה שנתיים ברציפות, שנת השמיטה ושנת היובל, ועל כך אומרת התורה „וצויתי את ברכתי... לשלש השנים“ – ולכן מופיעים פסוקים אלו לאחר דיני היובל.

אך בפירושו רש"י אין להסביר כך, כי רש"י¹⁰ מבאר שהפסוקים „וצויתי את ברכתי... וזרעתם את השנה השמינית...“ אינם עוסקים ב„שמיטה השביעית“, הבאה בסמוך ליובל, אלא – „מקרא זה נאמר בשאר השמיטות כולן“, ולא דוקא בשמיטה שלפני שנת היובל.

ולפי זה תמוה¹¹: מדוע אין רש"י מבהיר, כיצד מופיע „מקרא זה“, רק לאחר דיני היובל?

ב. **„וכי – עתידים אתם לומר“**

יש שאלה נוספת שרש"י היה צריך, לכאורה, להתייחס אליה:

מן הביטוי „וכי תאמרו מה נאכל“ משתמע שודאי הוא שישאלו זאת, שהרי כשהכוונה היא „שמא תאמרו“ מתאים היה יותר הביטוי „ואם¹²

כבר דובר פעמים רבות כל כך, שרש"י משיב בפירושו על התורה על כל השאלות המתעוררות בפשוטו של מקרא, ובמקומות שאין הוא מוצא את התשובה בדרך הפשט הוא אומר „איני יודע“ וכדומה¹.

לפי זה נדרש הסבר:

בתחלת פרשתנו מפורטים דיני שמיטת קרקעות, ולאחר מכן דיני היובל, ובהמשך לכך – „וכי תמכרו... אל תוננו...“². ולאחר ההלכות של שמיטה ויובל אומרת התורה³: „ועשיתם את חוקותי... ונתנה הארץ פריה... וכי תאמרו מה נאכל... וצויתי את ברכתי... וזרעתם...“.

יש להבין: השאלה „וכי תאמרו מה נאכל...“⁴ מתעוררת מיד עם לימוד דיני השמיטה „ושבתה הארץ שבת לה...“ שדך לא תורע... לא תבצור...“⁵. מדוע משיבה התורה לשאלה זו רק לאחר דיני היובל⁶, ולאחר „וכי תמכרו... אל תוננו...“?

אילו לא היה הענין מובא באופן של שאלה – „וכי תאמרו מה נאכל...“ ותשובה „וצויתי...“ – ניתן היה לתרץ שההבטחה „וצויתי...“ באה כהמשך לברכות שמבטיח הקדוש-ברוך-הוא לישראל על קיום המצוות של שמיטה ויובל⁷ – „ועשיתם את חוקותי...“ – „וישבתם על הארץ לבטח ונתנה הארץ פריה... וצויתי את ברכתי... ועשת את

1) פרש"י תולדות כה, ה. ועוד (נסמנו בלוק"ש ח"ה ע' 1 הערה 2 בשו"ג).
 2) כה, יד ואילך.
 3) שם, יח ואילך.
 4) שם, כ.
 5) שם, ב"ה.
 6) כמו שהקשה באלשיך כאן. ועוד.
 7) להעיר מפרש"י עה"פ (שם, יח) שבעון שמיטה כו' כנגד שבעים שמשות כו' – ולא הזכיר „יובל“. אבל ראה פרש"י בחוקותי (כו, לה) „כנגד ע' שנות השמיטה ויובג כו" (ע"ש החשבון). ולהעיר מאברבנאל פרשתנו כאן (בסוף, הדרך הג') „היובל בכלל השמטות הוא“.

8) אבל אין להקשות מדוע לא נאמר זה בציווי על שמיטה לעיל בפ' משפטים (כג, יא) או פ' תשא (לד, כא) – כי שם נאמר הציווי רק בכללות (וראה רש"י רמב"ן ועוד ריש פרשתנו).
 9) ראב"ע (שם, יז), רמב"ן (שם, כ), אברבנאל (בדרך הא', והטענה הג'), ועוד.
 10) פרשתנו שם, כב. וראה גם פרש"י שם, כא ובמפרשים שם.
 11) ראה גם אברבנאל כאן שהקשה על פרש"י.
 12) וי"ל שזוהו ג"כ הקפידא – שאמר משה „והן ולא ואם“ (שמות ד, א"ב ובפרש"י).

* * *

בימינו אלה, שמאז כלה חמתו בביהמ"ק, ולאחרי "מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"⁸, ולאחרי כל הגזירות והשמדות ר"ל ור"ל שסבלו בני באריכות וקושי הגלות האחרון, ובפרט גזירת השואה בדור האחרון, בודאי נעשה הצירוף והזיכוכ בשלימות, "די והותר" – נעשה הענין ד"סמך מלך בבל"⁹ אך ורק באופן של טוב הנראה והנגלה לעיני בשר, ובלשון חז"ל¹⁰ שהקב"ה אומר לישראל "בני אל תתייראו, כל מה שעשית¹¹ לא עשיתי אלא בשבילכם. . הגיע זמן גאולתכם!"

ובדורנו זה (ובפרט בשנה זו, "הי' תהא שנת נפלאות אראנו") צריכה להיות עיקר ההדגשה. . בהענין ד"סומך נופלים", לחזק ולעודד את רוחם של בני. . כולל ובמיוחד – החיזוק והעידוד ע"י האמונה בביאת המשיח ובטחון גמור ש"הנה זה (משיח צדקנו) בא"¹², וההוספה בהכנה לביאתו ע"י התשובה וקיום התומ"צ, ובלשון ההכרזה דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו: "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"¹³, "שובה ישראל עד ה' אלקיך, והכן עצמך ובני ביתך לקבל פני משיח צדקנו הבא בקרוב ממשי"¹⁴.

(משיחות ש"פ ויחי (ועשרה בטבת אה"פ לשמחה) תנש"א)

(8) תניא רפ"ז.

(9) יחזקאל כד, ב.

(10) יל"ש ישעי' רמז תצט.

(11) כולל גם הפעולה דמלך בבל שאינו אלא כגרון ביד החוצב בו.

(12) שה"ש ב, ה. וראה שהש"ר עה"פ (פ"ב, ח (ב)).

(13) אג"ק שלו ח"ה ס"ע שסא ואילך. שעז ואילך. תח ואילך. ועוד.

(14) "היום יום" – ט"ו טבת.

תאמרו", כנאמר, "ואם אמור יאמר העבד"¹³, וכפי שמפרש רש"י על הפסוק¹⁴ אודות נביא השקר¹⁵, "וכי תאמר בלבבך איכה נדע... – "עתידיים אתם לומר, כשיבוא חנניה...".

ואין מובן: מדוע משתמשת התורה בביטוי שמשמעותו "עתידיים אתם לומר"¹⁶, כאילו כך צריך לנהוג?¹⁷

והרי, לכאורה: השאלה "וכי תאמרו מה נאכל" מצביעה, לכאורה¹⁸, על חוסר בטחון מסויים, ח"ו, בה'. בדומה למה שלמדנו על אברהם, שהסימן ל"והאמין בה" הוא כאשר "לא שאל לו אות"¹⁹.

יותר מכך: לפני השאלה "וכי תאמרו..."

(13) משפטים כא, ה. וראה גם ויצא לא, ח.

(14) שופטים יח, כא. וראה רא"ם וגו"א שם, שהוכחת רש"י היא מלשון "כי" (ובבאר יצחק שם – שהיא מ"וכי", בתוספת וא"ו, והרי גם כאן נאמר, "וכי תאמרו גו". אבל בלבוש שם שהוכחת רש"י היא מהמשך הכתוב, ע"ש).

(15) ומהעיר מפרש"י עקב (ז, יז – הובא בלבוש ובאר יצחק הנ"ל), "כי תאמר .. עני רחוק לשון דילמא הוא שמא תאמר כו' ולא יתכן לפרשו כו" (ומשמע שא"ז פי' הפשוט). אבל ראה לקו"ש ח"ד ע' 78 הערה 3. וראה הערה 16. ואכ"מ.

(16) ראה גם רמב"ם הל' יסודות פ"י ה"א, שם ה"ד (בהשעור דיום א' פ' בהר תשד"מ).

(17) וכמפורש בתו"כ פרשתנו עה"פ – "וכי תאמרו עתידיים אתם לומר" (וראה מלבי"ם כאן). ולכאורה מה שלא העתיק רש"י זה בפירושו כאן – כי זהו פי' הפשוט (ומה שפי' כן בפ' שופטים, הוא בעיקר בשביל המשך פירושו שם – "כשיבא חנני' כו").

בפרש"י ר"ה (ג, א ד"ה כדריש לקיש) מפרש ד, וכי תאמרו מה נאכל" הוא ל' דילמא, שמא. אבל פרש"י על הש"ס – הוא פשוט של הש"ס, דרך ההלכה. וראה לקו"ש ח"ד הנ"ל. ועצ"ע.

(18) לכאורה אפ"ל שהוא מפני שע"פ טבע, שהכתוב מדבר, בהווה* – יהיו אנשים שישאלו כן (וראה מלבי"ם כאן). ולהעיר שגם בני" במדבר שאלו, מה נשתה" (בשלח טו, כד), "מי יתן מותנו גו" (שם טז, ג) ועוד, אף שראו הנסים במצרים וקרי"ם כו'.

אבל – באם שאלה זו היא בלתי רצויה, לכאו' הו"ל לרש"י לפרש כן.

(18) ראה ספורנו כאן.

(19) לך טו, ו ובפרש"י.

* רש"י משפטים כא, כז. ובכ"מ.

נאמר בתורה, "ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע וישבתם לבטח עליה". ורש"י מפרש: "ונתנה הארץ... וישבתם לבטח עליה – שלא תדאגו משנת בצורת. ואכלתם לשובע – אף בתוך המעיים תהא בו ברכה".

ותמוה מאד²⁰: לאחר שהתורה מציינת את הבטחת הקדוש-ברוך-הוא שלא יהיו שום דאגות עקב מחסור בתבואה, ושתשרה ברכה בלתי טבעית בתבואה, "אף בתוך המעיים" – כיצד מתאים לעורר מיד אחר כך את השאלה "וכי תאמרו מה נאכל" ובמיוחד בביטוי "וכי" – "עתידיים אתם לומר"?

ולכאורה, אין אנו מוצאים שרש"י מתרץ שאלה זו בפירושו.

ג. כנגד ארבעה בני

ויש לומר, שרש"י אינו מתרץ בפרשתנו את השאלות שצויינו לעיל על "וכי תאמרו", כי כאשר בן החמש למקרא לומד בחומש על שאלה המתעוררת לגבי מצוה בביטוי "וכי תאמרו" הוא נזכר בפעם הראשונה שבה למד ענין דומה לכך – לפני כן, בסוף פרשת בא²¹: "והיה כי ישאלך בנך...". ובזוהרו כיצד מפרש רש"י את "כי ישאלך בנך...", מתורצות אצלו לפי זה מאליון השאלות שבפרשתנו, כדלהלן.

נאמר שם בפסוק, "והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת", רש"י מצטט את המילים, "מה זאת", ומפרש: "זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת, ובמקום אחר הוא אומר²² "מה העדות והחוקים והמשפטים וגו', הרי זאת שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד ארבעה בני, תם²³ רשע

(20) ראה ספורנו וכלי יקר (וראה גם מלבי"ם) כאן. אבל ראה לקמן הערה 39.

(21) יג, יד. וראה שם לפני"ז יב, כו. וראה לקמן בארוכה.

(22) ואתחנן ו, כ.

(23) בדפוס ראשון דפרש"י (ועד"ז בכמה כת"י רש"י שתח"י): רשע ושאינו מבין לשאל והשואל דרך סתומה

הוספה

בשורת הגאולה

יא.

מצינו בגדעון ש"בימיו¹ היו ישראל בצרה והי' הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות. . . כיון שנמצא זכות בגדעון שלמד עליהם זכות, מיד נגלה אליו המלאך, שנאמר וירא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכחך זה, בכח זכות שלמדת על בני², "אמר הקב"ה, יש בך כח ללמד סניגוריא על ישראל, בזכותך הם נגאלים"².

. . . הלימוד זכות בנוגע לקירוב וזירוז הגאולה – שכיון שכבר "כלו כל הקיצין"³, עוד בזמן הגמרא, ועאכ"כ לאחרי אריכות וקושי הגלות במשך יותר מאלף ותשע מאות שנה ועדיין לא בא . . . ובנוגע לתשובה ("אין הדבר תלוי אלא בתשובה"³) – כבר עשו תשובה, שהרי אין לך אדם מישראל שלא הרהר תשובה (לא רק פעם אחת, אלא) כמה פעמים במשך ימי חייו, שע"ז נעשה "בשעתא חדא וברגעא חדא"⁴ מרשע גמור צדיק גמור, כפס"ד הגמרא⁵ שהמקדש את האשה "על מנת שאני צדיק (גמור)⁶ אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה" – הרי בודאי ובודאי שמשיח צדקנו צריך לבוא תיכף ומיד ממש, אשר, כדאי הוא לימוד זכות זה לגאול את ישראל, ובפרט שנוסף על הלימוד זכות, ה"ז גם פס"ד של כו"כ רבנים ומורייהוראה בישראל, וכיון שהתורה "לא בשמים היא"⁷, הרי, פס"ד זה בב"ד של מטה מחייב כביכול ומזכה גם את ב"ד של מעלה, וכן יקום!

- 1) תנחומא שופטים ד.
- 2) יל"ש שופטים רמז סב.
- 3) סנהדרין צז, ב.
- 4) זח"א קכט, סע"א.
- 5) קידושין מט, ב. רמב"ם הל' אישות פ"ח ה"ה. טשו"ע אה"ע סל"ח סל"א.
- 6) ע"פ גירסת האור זרוע סקי"ב.
- 7) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

את התשובה המתאימה לו – אך הכל אמור לגבי ליל פסח.

אמנם זוהי משמעות מילים אלו לפי דרך ההלכה, כנאמר במכילתא²⁸, וכך אומרים בהגדה של פסח –

אך מטרתו של פירוש רש"י על התורה היא לפרש פשוטו של מקרא, ובפשטות הפסוקים, הרי שאלתו של ה"תינוק הטפש" אינה לגבי מצוות ליל פסח, אלא לגבי מצות בכור^{28*}, אשר בהמשך לך כתובה שאלתו.

לפי זה יובן גם מדוע משתמש רש"י בביטוי "זה תינוק טפש"²⁹ שאינו יודע להעמיק שאלתו, ואינו אומר את הביטוי "תם המופיע במכילתא³⁰ ובהגדה של פסח. ובמיוחד כאשר רש"י בעצמו אומר בהמשך, בגירסא הנפוצה בפירוש רש"י³¹, "דברה תורה כנגד ארבעה בנים תם..."

– כי במצות פדיון בכור אין פרטים רבים, כך, שגם בן שאיננו חכם, אלא תם, יכול להתמצא בכך, ומשום כך לא ישאל באופן סתמי "מה זאת". ומי ששואל בנוסח כללי "מה זאת" אין זאת אלא משום היותו "תינוק טפש".

שונה מכך ה"תם" שבהגדה, ששאלתו היא לגבי מצוות הפסח, וייתכן שהוא אינו "טפש", אלא מעבר לכך, כי לביל פסח יש מצוות מסוגים רבים (עדות, חוקים ומשפטים), וקשה אף למי שאינו "טפש" להתמצא בכך, והשאלה "מה זאת" מצביעה רק על כך שהשואל הוא "תם"³².

וכך גם שאלת הבן החכם, אשר לפי פשוטו של מקרא אינה קשורה לליל פסח, אלא הוא שואל על המצוות באופן כללי – "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו

- 28) ס"פ בא עה"פ והי' כי ישאלך. ובירושלמי פסחים פ"י ה"ד (בכמה שינויים).
- 28*) וכפ"י התיב"ע, ספורנו, אה"ח ועוד שם. וראה לקו"ש חל"א ע' 66 ואילך.
- 29) וכ"ה בירושלמי שם. יל"ש בא שם. ועוד.
- 30) בא שם.
- 31) משא"כ להגירסא שהובאה לעיל הערה 23.
- 32) וראה לקמן הערה 36.

ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה".

ואין מובן: מדוע חשוב לדעת בפרשת בא "במקום אחר" ישנה גם "שאלת בן חכם", ושדברה תורה כנגד ארבעה בנים?"

אף אם נאמר שרש"י רוצה לציין, מסיבה כלשהי, שישנם "ארבעה בנים" – מדוע אין הוא מציין זאת לפני כן:

בפירושו על הפסוק²⁴, "ועבדת את העבודה הזאת" אומר רש"י "חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה, בפרשה ראשונה נאמר²⁵ והיה כי יאמרו .. בכן רשע הכתוב מדבר .. וכאן והגדת לבנך²⁶ בבן שאינו יודע לשאול" – ואם כך, צריך היה רש"י להדגיש שם שלא "דברה תורה" כנגד שני בנים בלבד, אלא שבהמשך הפרשה מופיעה גם שאלת ה"טפש", "ובמקום אחר .. שאלת בן חכם", כך ש"דברה תורה כנגד ארבעה בנים"²⁷.

ד. לפי הפשט – ענינים שונים

ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

בדרך כלל מסבירים את המילים "דברה תורה כנגד ארבעה בנים" בקשר לחובת הסיפור ביציאת מצרים בליל פסח – ש"שאלות" הבנים הן לגבי מצוות ליל פסח. והכוונה ב"דברה תורה כנגד ארבעה בנים" היא, שהתורה מצווה להשיב לכל אחד מהבנים

והשואל דרך חכמה (ולפי"ז נמנו כפי סדרם בקרא*). אבל בדפוסי רש"י שלפנינו (וכ"ה בדפוס שני דפרש"י) הוא כבפנים. – הטעם לסדרם בפרש"י (לפי גירסא זו הנפוצה) נתבאר בהתועדות (דליל ב' פסח) בה נאמרה שיחה זו.

- 24) בא יג, ה.
- 25) שם יב, כו.
- 26) שם יג, ח (ולהעיר מפרש"י שם, שיש בפסוק דשאינו יודע לשאול גם, רמז תשובה לבן רשע". וראה מפרשי רש"י. מפרשי הגש"פ בפ' רשע מה הוא אומר. וראה לקמן הערה 35).
- 27) אבל אפשר לתרץ (בדוחק עכ"פ) שרש"י סומך על פירושו בסוף הפרשה, מכיון שהוא עדיין באותו ענין.

(* ובכת"י רש"י אה"ח שנתח"י נמנו בפרש"י נסדרם במכילתא (והגש"פ) וירושלמי שבהערה 28.

הנחלקים באופן כללי לשלוש דרגות ועליות⁴⁸ – „יחיינו⁴⁹ מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו“.

(משיחות ש"פ בהר תשל"ג, תשי"ט);

ליל ב' דפסח תשכ"ח)

(49) הושע ו, ב. וראה ארה"ת עה"פ.

(48) ראה המשך תרס"ז ע' קה. וראה ס' הליקוטים – דא"ח דהצ"צ מע' לעתיד לבא (ע' תרכט ואילך. וש"נ) ע"ד ג' התקופות: ימיה"מ, תהה"מ ואלף השביעי. ועוד.

לזכות

כ"ק אדוננו מזרנו זרבינו

מלך המשיח

ויהי"ר שעי"י קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מזרנו זרבינו מלך המשיח

לעולם ועד

אתכם", ומשיבים לו „עבדים³³ היינו... ויוציאנו... ויצונו... את כל החוקים האלה ליראה...“ כשבכך נכללות כל מצוות התורה.

ולפי זה מובן בפשטות מדוע אין רש"י מציין את השאלות של „תינוק טפש“ ו„שאלת בן חכם“ לפני כן בדברו על שאלת הרשע ושאלתו של מי שאינו יודע לשאול – כי אלה הם ענינים שונים לחלוטין:

תחלה מדובר על שאלת הבן הרשע ועל „והגדת“ – למי שאינו יודע לשאול – בקשר למצוות בליל פסח. ואין לכך קשר לשאלת ה„טפש“ אודות מצות פדיון בכור, וכן לא לשאלת הבן החכם אודות „העדות והחוקים והמשפטים“ – כל המצוות בכלל.

ה. ארבעה בנים – בליל פסח באופן כללי

אך לפי זה מתחזקת השאלה שלעיל: מדוע מוסיף רש"י, לאחר „זה תינוק טפש... ושואל מה זאת“ את המילים „ובמקום אחר הוא אומר .. שאלת בן חכם“, והרי לפי האמור לעיל אין ל„שאלת בן חכם“ שום קשר לשאלת ה„טפש“, הנשאלת רק על פדיון בכור!

ומצד שני: אם רש"י קושר ביניהם בכל זאת, למרות שהשאלות הן בענינים שונים – מדוע אין הוא קושר אותן לפני כן, בשאלת הבן הרשע ושאינו יודע לשאול, כדלעיל?

וההסבר לכך הוא:

כאשר לומדים שבלייל פסח יש ציווי להשיב לשאלת הבן הרשע, וכן „והגדת לבנך“ למי שאינו יודע לשאול, ניתן היה לחשוב שזהו דין מיוחד בפסח: כיון שיציאת מצרים היא ענין מהותי בכל התורה כולה, כפי שמופיע – בפשוטו של מקרא – בפסוקים רבים, הכרחי לוודא שכל הבנים ישתתפו במצוות ליל הפסח. ובמיוחד לאחר טענת פרעה „לכו נא הגברים“, ולא „טפכם“³⁴.

(33) ואתחנן שם, כא ואילך.

ולכן מציינת התורה, שיש להתעסק גם עם הבן הרשע ועם מי שאינו יודע לשאול, כי לגבי שני סוגים אלו קיים חשש, שאם לא יסבירו להם את מצוות ליל הפסח, הם לא יקיימו את המצוות: הבן הרשע הרי, (כלשון רש"י²⁴), „הוציא את עצמו מן הכלל“ – צריך „להכניסו“ שוב אל תוך ה„עבודה הזאת“ של „זבח פסח“³⁵. ומי שאינו יודע לשאול הוא בן שאף אינו מבין שקיימת שאלה כלשהי, אפילו לא „מה זאת“ – ואותו צריך למשוך אל המצוות. כפי שמבאר רש"י²⁴ את „והגדת לבנך“ – „והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב“.

ואילו לגבי הסוגים של „טפש“ (תם) וחכם, ניתן היה לחשוב, שאין כל כך צורך להשיב לשאלותיהם, כי אצלם אין קיים החשש שחוסר ההבנה יגרום לאי קיום המצוה, אלא זוהי בקשת הסבר בלבד. ולכן אין נאמר בתורה שצריך להשיב להם.

אך כאשר מגיעים לפסוק „והיה כי ישאלך בנך בפדיון בכור, רואים (א) שגם במצוות אחרות מחייבת אותנו התורה להשיב לשאלות ה„בן“, (ב) שהתורה מצווה להשיב גם לשאלות של „תינוק טפש“, ומבהירה כיצד לעשות זאת.

ומתעוררת השאלה: בודאי גם הבן החכם

(34) בא יוד, יא ובפרש"י שם.

(35) בא (יב, כו"כ) – בהתשובה להבן רשע, שמה מובן שע"י התשובה אליו („אשר פסח גו") משתתף הוא ב„זבח פסח“. ומה שפרש"י להלן שם (יג, ח) „תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי .. שאילו היית שם לא היית כדאי ליגאל“ – הו"ע נוסף (ודלא כמ"ש במשכיל לדוד שם).

ועפ"י יש לבאר הטעם (ויתורין) שנקט רש"י (שם) הלשון „לא היית כדאי ליגאל“ (ע"ד ל' הירושלמי שם „ראוי להגאל“) – ולא כלשון המכילתא (והגש"פ) „לא היית נגאל“ – כי רק הרשעים שלא רצו לצאת ממצרים מתו בשלשת ימי אפילה (פרש"י בא י, כב. שמו"ד פי"ד, ג. תנחומא וארא יד. ונת' בלקו"ש חי"א ע' 3 ואילך) ולא נגאלו ממצרים. אבל זה שהבן רשע „הוציא את עצמו מן הכלל“ בנוגע לק"פ (מצה ומרור), אבל מודה הוא בשייכותו ליצי"מ – אינו מוציא מיצי"מ, שלכן המענה אליו (דאלו הי' שם הי' נגאל (כמו שאר הרשעים בענינים אחרים) לא – באי רצון לצאת ממצרים) שיצאו ממצרים), אלא ש(לא הי' כדאי ליגאל. ועצמ"ק ל' רש"י „עשה ה' לי ולא לך“.

שואל שאלות על המצוות, ואדרבה, בהיותו חכם יש לו, כנראה, יותר שאלות – ואם צריך להשיב לשאלתו של „תינוק טפשי”, על-אחת-כמה יזכר צריכה היתה התורה להבהיר שיש לטפל בשאלותיו של הבן החכם!

על כך אומר רש"י שאכן: ובמקום אחר הוא אומר .. שאלת בן חכם.

וזהו הדין בלשוננו של רש"י בהמשך לכך – „דברה תורה כנגד ארבעה בנינים: בכך מתכוון רש"י, כפשוטו הלשון, שהתורה בכלל, לא דוקא בקשר לליל פסח, מציינת את כל „ארבעת הבנינים”. כלומר, מוצאים בתורה שבכתב הוראה שיש להשיב לשאלותיהם של כל סוגי הבנינים, תם³⁶ רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה”.

1. שאלת בן חכם

לפי האמור לעיל, ש„דברה תורה כנגד ארבעה בנינים”, מובן, שבכל מקום שבו מוצאים בתורה „שאלה” על מצוה, יש לברר על איזה סוג של „בן” מדוברת כאן התורה.

ואין הכוונה רק לשאלה שחייבים להבהיר כדי לוודא שהשואל יקיים את המצוה, או שאלה הנובעת מספק או חולשה באמונה, אלא גם שאלת בן חכם, אשר תכליתה להבהיר ולהבין את פרטי העניין, כשאלת הבן החכם – מה העדות והחוקים והמשפטים.

וכך גם בענייננו: כשהתורה מציבה את השאלה „וכי תאמרו” בסוף העניין כולו, אף לאחר דיני היובל³⁷, ויותר מכך – מיד לאחר

36 עפ"ז מובן הטעם שנקט רש"י כאן „תם” ולא „טפשי” ככתחלת פירושו (אבל ראה לעיל הערה 23) – כי כונת רש"י כאן היא לא להמדובר בפועל בפסוקים אלו דוקא, כ"א רש"י כותב כלל (בנוגע לכל התורה כולה) – „דברה תורה כנגד ארבעה בנינים”. ולכן נקט הלשון „תם” שהוא שם כללי (הכולל „טפשי” החסר רצון לחקור, לדעת וכו').

37 וגם לאחריו „ולא תוננו” (כה, יז) – שלא יהי' מקום לטעות שהשאלה „וכי תאמרו מה נאכל” שייכת לקיום מצות (שמיטה או) יובל בנוגע לזריעת הארץ וכו'.

– וע"פ המבואר בפנים יומתק ג"כ מה ששאלות ה„תם”

ברכותיו והבטחותיו של הקדוש-ברוך-הוא „ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע...”, היא מבהירה על ידי כך, שאין זו שאלתו של „בן רשע”, שצריך לשכנעו בתשובה כדי שיקיים את מצות שביעית – שהרי אם כך, היתה התורה מבהירה זאת מיד עם הציווי על מצות שביעית, כדלעיל – אלא זוהי „שאלת בן חכם”³⁸, ותוכן שאלתו הוא:

בלומדו את הבטחותיו של הקדוש-ברוך-הוא „ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע...”, רוצה „הבן החכם” להבין את פרייה ואופניה של הברכה: באיזה אופן תבוא ברכת ה'³⁹ בשנים שבהן „לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו”?

שהרי, קיום ברכה זו אפשרי בדרכים שונות, ועד לנתינת „מן” מן השמים, כפי שניתן במדבר במשך ארבעים שנה – מדי יום ביומו!

ועל כך משיבים לו שהברכה תקינים באופן שהארץ תתן בשנה הששית יבול רב, ועשת את התבואה לשלש השנים”.

2. נס שמעל לשכל

ובפנימיות הענינים:

וה„חכם” – אף שלפי ההלכה היא בשייכות להמצוות דליל פסח (ויצ"מ) – נכתבו בתורה לאחרי ההלכות דליל פסח (ובפרט שאלת בן חכם שנכתבה גם שלא כסמיכות לדיני פסח) – להרגיש שמקיימים ה' פסח ושאלתם היא, אדרבא, לחסוף בידיעה בעניני פסח, וכנ"ל בפנים סעיף ה.

38 להעיר מאוה"ח כאן.

39 בספרנו וכלי יקר (וראה גם מלבי"ם) כאן, ש„ואכלתם לשובע” – בתוך המעים תהא בו ברכה” היא הברכה שיהי' מה לאכול בשנה השביעית, כי במוטת התבואה ישנה הששית, תהא בו ברכה (בתוך המעים) ובמילא יהי' מה לאכול גם בשנה השביעית. אלא „וכי תאמרו מה נאכל” (סיה' ספק אצלכם האם יהי' כן) אזי יתן ריבוי תבואה בפשטות, ועשת את התבואה לשלש השנים”.

אבל: (א) בפרש"י לא נזכר שברכה זו שייכת לשנה הששית דוקא, ובפשטות היא ברכה כללית שתהי' בכל השנים (ולא – בכדי שיהי' מה לאכול בשנה השביעית דוקא). (ב) משינוי לשון רש"י בפ' בחוקותי (כו, ה), „אוכל קמטא והוא מתברך ממעיו” משמע, שכונת רש"י בפרשתנו, אף בתוך המעים תהא בו ברכה” אינה להענין ד, אוכל קמטא כו"ל. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 124 הערה 14. ואכ"מ.

וכיון שזהו נס שאין לו כלל אחיזה בטבע, ולהיפך, הוא נוגד לחלוטין לטבע, כלומר, ענין זה נעלה לגמרי מהשכל –

שואל הבן החכם „וכי תאמרו מה נאכל”: אף לאחר המענה של „וצוית את ברכתי” נשאר ענין זה מעל לשכל לחלוטין.

ח. ההכנה לנאולה באלף הששי

ידוע⁴⁵, ש„ש השנים” וה„שנה השביעית” הן כנגד שית אלפי שנים דהוי עלמא (=ששת אלפי השנים שהעולם קיים), וכנגד האלף השביעי.

ועל כך מתעוררת השאלה „וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית”⁴⁶.

בהמצאנו „בשנה הששית”, באלף הששי לפני ביאת המשיח, שכל הגילויים של ימות המשיח „תלוי במעשנו ועבודתנו”⁴⁷ עתה – מתעוררת השאלה „מה נאכל בשנה השביעית”: בהיותנו באלף הששי, שעקב ירידת הדורות אנו „חלשים” מהדורות הקודמים, „אכשר דרא בתמיהה” – כיצד יכולים אנו להביא את הגאולה, להביא את „בשנה השביעית”?

מבטיח הקדוש-ברוך-הוא „וצוית את ברכתי...” כאשר מבצעים את העבודה של „השנה הששית”, העבודה בתקופת הגלות, מתוך מסירות נפש והתבטלות שמעל לטעם ודעת, מעניק הקדוש-ברוך-הוא את ברכתו מלמעלה, ובזריעה של השנה הששית – בלי להתחשב בהיותה „שנה כחושה” וכדומה – תשרה הברכה, והיא תניב יבול „לשלוש השנים”, „ממשיכים” לעולם את הגילויים של לעתיד לבוא, גילוי אחר גילוי אחר גילוי,

כבר דובר מספר פעמים על כך⁴⁰, שכאשר מתארת התורה ענין מסויים באופן של שאלה ותשובה – „וכי תאמרו מה נאכל... וצוית את ברכתי...” – שכיון שהתורה היא נצחית⁴¹, יוצא מכך שהשאלה „וכי תאמרו מה נאכל” אף היא נצחית. גם לאחר שכבר ראו את התוצאות הטובות של התשובה „וצוית את ברכתי...” בשמיטות הקודמות מתעוררת מחדש השאלה „וכי תאמרו מה נאכל” –

כי השמיטה היא עבודה רוחנית של ביטול – היש, כלומר, ה„עובד” הוא בעצם „יש”, אך הוא מבטל את ישותו מתוך קבלת עול מלכות שמים, ומפני ה„יש” שבו עלולה להתעורר אצלו שאלה זו, וכל פעם מחדש צריך להשיב לו „וצוית את ברכתי...”.

אך לפי ההסבר שלעיל, שזוהי „שאלת בן חכם”, ששאלותיו שאינן נובעות מצד ה„יש” ח"ו, אלא, אדרבה, מצד החכמה – מדוע מתעוררת שאלה כזו אצל „בן חכם”?

ההסבר לכך הוא: הנס של „וצוית את ברכתי...” בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים” – לא זו בלבד שהוא מעל לטבע⁴², אלא הוא הדין לחלוטין מן הטבע: לפי חוקי הטבע השדה „נחלשת” משנה לשנה⁴³,

ויותר מכך – חוק טבע זה הוא אחד הטענויים⁴⁴ לשמיטת קרקעות „ושבתה הארץ שבת לה” כדי „שתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה” –

ואילו כאן דוקא ב„שנה הששית”, כאשר הארץ מדולדלת ביותר, היא מניבה יבול „לשלוש השנים”!

40 לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 181. וראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 95. ועוד. ולהעיר מאוה"ח (לה"ח) ריש פרשתנו.

41 תניא רפי"ז.

42 ראה בארוכה כלי יקר פרשתנו עה"פ (כה, ב) ושבתה גו'. וראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 242.

43 ראה כלי יקר שם (ועוד) בנוגע ל„שש שנים תזרע שדך גו" (שם, ג).

44 מ"ג ח"ג פל"ט. ובארבנאל פרשתנו הקשה עליו. וראה לקו"ש שם.

45 ראה סנהדרין צו, סע"א. ראב"ע ורמב"ן פרשתנו (שם, ב). אברבנאל. ועוד.

46 להעיר מאוה"ח פרשתנו ריש ע' קפז. ובארוכה ד"ה

וכי תאמרו תרע"ח.

47 תניא רפ"ז.